

СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ЖОЙЛАШГАН МАСЖИД ВА МАДРАСАЛАР

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги

Сурхондарё академик лицейи тарих фани ўқитувчиси

Куллиев Азамат Ишқуватович

Аннотация: Мазкур мақолада Сурхондарё вилояти ҳудудида жойлашган тарихий масжид ва мадрасаларнинг шаклланиш тарихи, меъморий хусусиятлари ҳамда уларнинг халқ маънавий ҳаётидаги ўрни таҳлил қилинган. Шунингдек, вилоятдаги Султон Саодат мажмуаси, Ҳаким ат-Термизий зиёратгоҳи ва бошқа диний-маърифий масканларнинг маданий мерос сифатидаги аҳамияти ёритилган.

Калит сўзлар: Сурхондарё, масжид, мадраса, ислом меъморчилиги, Ҳаким ат-Термизий, Султон Саодат, тарихий ёдгорлик, маданий мерос.

Annotation: This article examines the historical mosques and madrasas located in Surkhandarya region, their architectural features, and their role in the spiritual life of the people. Special attention is paid to the Sultan Saodat Complex, the Hakim at-Termezi shrine, and other religious and educational monuments as important elements of cultural heritage.

Keywords: Surkhandarya, mosque, madrasa, Islamic architecture, Hakim at-Termezi, Sultan Saodat, historical monument, cultural heritage.

Кириш

Ўзбекистон қадимдан илм-фан, маданият ва диний-маърифий марказлардан бири сифатида дунёга танилган. Мамлакатимиз ҳудудида барпо этилган масжид ва мадрасалар нафақат ибодат қилиш маскани, балки илм тарқатиш, маънавий тарбия бериш ва жамиятни бирлаштириш вазифасини ҳам бажарган. Ана шундай бой тарихий меросга эга ҳудудлардан бири Сурхондарё вилояти ҳисобланади.

Сурхондарё вилояти мамлакатимизнинг энг жанубий қисмида жойлашган бўлиб, қадимдан турли цивилизациялар ва маданиятлар чорраҳаси вазифасини ўтаган. Бу ерда ислом маданиятининг ривожланиши натижасида кўплаб масжидлар, мадрасалар ва зиёратгоҳлар барпо этилган. Ушбу меъморий обидалар нафақат диний аҳамиятга, балки тарихий ва маданий қийматга ҳам эгадир.

Мазкур мақолада Сурхондарё вилоятида жойлашган айрим машҳур масжид ва мадрасаларнинг тарихи, меъморий хусусиятлари ва бугунги кундаги аҳамияти ҳақида сўз юритилади.

Асосий қисм

Сурхондарёда ислом маданиятининг шаклланиши

VIII асрдан бошлаб Марказий Осиё ҳудудида ислом дини кенг тарқала бошлади. Бу жараён Сурхондарё воҳасида ҳам жадал кечди. Натижада ҳудудда масжидлар, мадрасалар ва бошқа диний муассасалар қурилди. Улар аҳолига диний билим бериш, маънавий тарбиялаш ҳамда ижтимоий ҳаётни ташкил этишда муҳим ўрин тутди.

Айниқса, Термиз шаҳри ислом илм-фани ривожланган марказлардан бири сифатида машҳур бўлган. Бу ердан етишиб чиққан кўплаб олим ва мутафаккирлар мусулмон дунёси тараққиётига муносиб ҳисса қўшган.

Султон Саодат мажмуаси

Сурхондарё вилоятидаги энг машҳур диний ёдгорликлардан бири Султон Саодат меъморий мажмуасидир. У Термиз шаҳри яқинида жойлашган бўлиб, XI–XVII асрларда шаклланган.

Мажмуа Самарқанд ва Бухоро меъморчилик анъаналарини ўзида мужассам этган ноёб ёдгорлик ҳисобланади. Унинг таркибида мақбаралар, масжидлар ва зиёратгоҳлар мавжуд. Бу ерда пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) авлодларидан бўлган саййидлар дафн этилган деб ҳисобланади.

Султон Саодат мажмуаси нафақат диний марказ, балки ўрта асрлар меъморчилигининг ёрқин намунаси сифатида ҳам катта аҳамиятга эга. Унинг безаклари, гumbазлари ва пештоқлари маҳаллий усталарнинг юксак маҳоратини намоён этади.

Ҳаким ат-Термизий зиёратгоҳи

Термиз шаҳрида жойлашган Ҳаким ат-Термизий мақбараси ҳам Сурхондарё вилоятининг муҳим диний-маърифий марказларидан бири ҳисобланади. Ҳаким ат-Термизий IX асрда яшаб ижод қилган машҳур муҳаддис, файласуф ва тасаввуф алломаси бўлган.

Унинг илмий мероси бутун ислом оламида юқори баҳоланади. Зиёратгоҳ ҳудудида масжид, мақбара ва зиёратчилар учун хизмат кўрсатиш иншоотлари мавжуд. Бугунги кунда бу жой нафақат маҳаллий аҳоли, балки хорижий сайёҳлар учун ҳам муҳим зиёрат маскани ҳисобланади.

Термиз шаҳридаги тарихий масжидлар

Термиз шаҳри азалдан диний-маърифий марказ бўлганлиги сабабли бу ерда кўплаб масжидлар фаолият юритган. Шаҳарнинг эски қисмида жойлашган айрим масжидлар турли даврларда қайта таъмирланган бўлса-да, ўзининг тарихий аҳамиятини сақлаб қолган.

Ушбу масжидлар маҳаллий аҳоли ҳаётида муҳим ўрин тутган. Улар жамоатчилик йиғилишлари, диний маросимлар ва маърифий тадбирлар ўтказиладиган марказ вазифасини бажарган.

Мадрасаларнинг таълим тизимидаги ўрни

Сурхондарё вилоятидаги мадрасалар асрлар давомида диний ва дунёвий илмларни ўргатувчи муассасалар бўлиб хизмат қилган. Бу ерларда Қуръон, ҳадис, фикҳ каби диний фанлар билан бир қаторда математика, астрономия, мантиқ ва адабиёт ҳам ўқитилган.

Мадрасаларнинг фаолияти минтақада илм-фан тараққиётига катта ҳисса қўшган. Улардан етишиб чиққан уламолар нафақат маҳаллий даражада, балки бутун мусулмон дунёсида танилган.

Замонавий масжидлар ва уларнинг аҳамияти

Мустақиллик йилларида Сурхондарё вилоятида кўплаб масжидлар таъмирланди ва янгилари қурилди. Бугунги кунда улар аҳолининг диний эҳтиёжларини қондириш билан бирга, ёшларни маънавий тарбиялашда муҳим ўрин тутмоқда.

Замонавий масжидларда диний маърузалар, маънавий-маърифий учрашувлар ва хайрия тadbирлари мунтазам ўтказиб келинмоқда. Бу эса жамиятда эзгулик, бағрикенглик ва миллий қадриятларни мустаҳкамлашга хизмат қилмоқда.

Масжид ва мадрасаларнинг туризм салоҳияти

Сурхондарё вилоятидаги тарихий масжид ва мадрасалар мамлакат туризм соҳасининг муҳим объектлари ҳисобланади. Уларнинг кўпчилиги давлат муҳофазасига олинган бўлиб, реставрация ишлари амалга оширилмоқда.

Айниқса, Султон Саодат мажмуаси ва Ҳаким ат-Термизий зиёратгоҳи зиёрат туризмини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этмоқда. Бу объектлар нафақат мамлакат иқтисодиётига, балки миллий маданий меросни тарғиб қилишга ҳам хизмат қилмоқда.

Хулоса

Сурхондарё вилояти ҳудудида жойлашган масжид ва мадрасалар халқимизнинг бой тарихий ва маънавий меросининг ажралмас қисми ҳисобланади. Улар асрлар давомида диний, маърифий ва маданий марказ вазифасини бажариб келган. Султон Саодат мажмуаси, Ҳаким ат-Термизий зиёратгоҳи ва бошқа тарихий обидалар минтақада ислом маданияти юксак даражада ривожланганлигини кўрсатади.

Бугунги кунда мазкур ёдгорликларни асраб-авайлаш, ўрганиш ва келажак авлодларга етказиш муҳим вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Уларнинг сақланиши миллий ўзликни англаш ва маънавий меросни бойитишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008.
2. Ртвеладзе Э.В. Древний Термез. – Тошкент: Фан, 2001.
3. Аскарлов А. Ўзбекистон тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 2018.
4. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. – Тошкент: Давлат илмий нашриёти, 2002.
5. Бўриев О. Ўзбекистон меъморчилик ёдгорликлари. – Тошкент, 2016.
6. Ҳаким ат-Термизий мероси ва унинг жаҳон цивилизациясидаги ўрни. – Тошкент, 2019.
7. Сурхондарё тарихи ва маданияти. – Термиз, 2021.